

A MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE

I R O D A L O M -
ÉS
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI
TANULMÁNYOK

STUDIA HISTORIÆ
LITERARUM ET ARTIUM

3.

■
SZEGED, 2001

A MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE

I R O D A L O M -
ÉS
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI
TANULMÁNYOK

STUDIA HISTORIÆ
LITERARUM ET ARTIUM

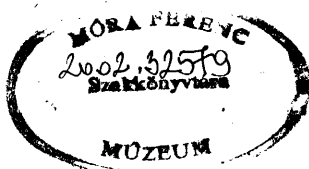
3.

SZEGED, 2001

Szerkesztőbizottság:

Lengyel András, Nagy Imre, Szuromi Pál

Szerkeszti:
LENGYEL ANDRÁS

ISSN 1417 – 5320

Kiadja a Móra Ferenc Múzeum
Felelős kiadó: Dr. Vörös Gabriella megyei múzeumigazgató
Nyomás: Juhász Nyomda Kft.
Szeged, Makai út 4. Tel./fax. (62)431-789
Felelős vezető: Juhász Péter
Nyomdai előkészítés: Rozgonyi Botond

TARTALOM

<i>T. Knotik Márta: A Szegedi Napló szerkesztőségei, kiadóhivatalai és nyomdái (1878 – 1922)</i>	5
<i>Szabó Tamás: Négy magyar államférfi olajképe a szegedi Városi Múzeum képtárából (A művek története és a restaurálás tanulságai)</i>	28
<i>Péter László: Tömörkény István: Öregembör napáldozatja Szövegmagyarázat</i>	47
<i>Lengyel András: József Attila életrajzához</i>	57
<i>Szilágyi Judit: Füst Milán szegedi kapcsolatai</i>	70
<i>Kőhegyi Mihály: Rudnay Gyula visszaemlékezése a bajai Képzőművészeti Akadémiára (1946–1953)</i>	88
<i>Dömötör János: Galyasi Miklós arc- és pályaképvázlata</i>	95
<i>Szigeti Lajos Sándor: „Hív a halál boleróba” Zenei hangoltság Baka István műveiben</i>	102
<i>Nagy Márta: A huszonötödik ének Baka István Könyörögj érettem című versciklusáról</i>	116
<i>Foote, Kenneth E., Tóth Attila, D. Árvay Anett: Emlékezés, nemzeti identitás, politikai emlékművek rombolása</i>	138

Kisebb közlemények

<i>Sz. Szigethy Vilmos: Békefi Antal</i>	164
<i>Apró Ferenc: Békefi Antal hat levele Domokos Lászlóhoz</i>	170
<i>Apró Ferenc: Szöri József három levele Czibula Antalhoz</i>	176
<i>Apró Ferenc: Tömörkény két dedikációja</i>	179
<i>Szuromi Pál: Egy klasszikus modern mester: Csáky József (1888–1971)</i>	181
<i>Kőszegfalvi Ferenc: A Kortársak József Attiláról című gyűjtemény vásárhelyi vonatkozásaihoz</i>	183
<i>Zsoldos Sándor: Radnóti Miklós egy öngyilkosságról</i>	186
<i>Balogh Tamás: Egy Radnóti-dedikáció körül</i>	188

Adattár

<i>Tóth Tamás: Szeged jelesei szegedi temetőikben</i>	190
<i>Krasznai Miklósné, Lovászi Józsefné: Tömörkény István írásai a Szegedi Naplóban</i> ..	213
<i>Klukovitsné Paróczai Katalin, Ráczné Mojzes Katalin: Nacsády József szakirodalmi munkássága</i>	233

CONTENTS

<i>T. Knotik, Márta</i> : The Editorial Offices, Publishing Houses and Printing Works of the Szeged Napló (1878–1922)	5
<i>Szabó, Tamás</i> : The Oil Painting of Four Hungarian Statesmen in the Art Gallery of the Szeged City Museum (Historical art analysis and evidence of restoration) ...	28
<i>Péter, László</i> : István Tömörkény: Öregembör napáldozatja, explanatory text	47
<i>Lengyel, András</i> : Additions to the Curriculum Vitae of Attila József	57
<i>Szilágyi, Judit</i> : The Relationship of Milán Füst with the City of Szeged	70
<i>Kőhegyi, Mihály</i> : A Recollection of the Academy of Fine Arts at Baja (1946–1953), by Gyula Radnay	88
<i>Dömötör, János</i> : Portrait and Career Sketch of Miklós Galyasi	95
<i>Szigeti, Lajos Sándor</i> : ‘Bolero with Death’ Musical Influences in the Work of István Baka	102
<i>Nagy, Márta</i> : The Twenty-fifth Canto, concerning the cycle entitled ‘Plead for Me’ by István Baka	116
<i>Foote, Kenneth E.</i> – <i>Tóth, Attila</i> – <i>D. Árvay, Anett</i> : Remembrance: National Identity and the Destruction of Political Monuments	138

Shorter Works

<i>Sz. Szigethy, Vilmos</i> : Antal Békefi	164
<i>Apró, Ferenc</i> : Six Letters from Antal Békefi to László Domokos	170
<i>Apró, Ferenc</i> : Three Letters from József Szöri to Antal Cibula	176
<i>Apró, Ferenc</i> : Two Dedications of Tömörkény	179
<i>Szuromi, Pál</i> : A Classic Modern Master: József Csáky (1888-1971)	181
<i>Köszegfalvi, Ferenc</i> : Notes on the collection entitled Contemporaries of Attila József	183
<i>Zsoldos, Sándor</i> : Miklós Radnóti concerning a suicide	186
<i>Balogh, Tamás</i> : Circumstances surrounding a Radnóti dedication	188

Archives

<i>Tóth, Tamás</i> : Szeged Eminence in the Cemeteries of Szeged	190
<i>Krasznai, Miklósné, Lovászi, Józsefné</i> : The writings of István Tömörkény published in the Szegedi Napló	213
<i>Klukovitsné, Paróczy Katalin</i> – <i>Ráczné, Mojzes Katalin</i> : The special literary works of József Nacssády	233

A Szegedi Napló szerkesztőségei, kiadóhivatalai és nyomdái (1878 – 1922)

T. KNOTIK MÁRTA
(Móra Ferenc Múzeum, Szeged)

Az újságírás nagy múltra tekint vissza Szegeden. A város második, huzamosabb ideig megjelenő újságjának, a Szegedi Naplónak első száma 1878. július 28.-án jelent meg. Az újság szerkesztősége, kiadóhivatala és a nyomda helye többször változott mint ahogy azt a fejléc tükrözi¹. Ezért a közérdekű rovatokban talált híradások adataival kibővítve igyekeztünk képet nyerni és költözéseiket² nyomon követni. A helyváltogatásokat³ a Somogyi-könyvtár, a Csongrád megyei Levéltár és a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményeinek fölhasználásával követjük. A épületek Víz előtti városrész-sorszámozását *-gal jelöltük, helyüket a mai utca-házzámozással oldottuk föl.

Szerkesztőségek

A fejléc mindössze öt helyszínt tartalmaz:

Iskola u. 284. volt Bába-ház (1878. júl. 28. – 1881. dec. 31.)

Iskola u. 18. Dáni-ház (1882. jan. 1. – 1892. márc. 27.)

Iskola u. 21. Pfann-ház (1892. márc. 29. – 1896. jan. 3.)

Dugonics tér 12. Napló-ház (1910. aug. 10. – 1922. ápr. 30.)

Tisza Lajos-körút 71. (1922. máj. 3. – 1922. szept. 24.)

1. 1878. július 28. – 1879. április 30.

„Szerkesztőségi és kiadóiroda: iskola-utca 284-ik szám, I. emelet.” – áll a fejlécen.

„Szerkesztőségi és kiadóhivatal: iskola-utca, volt Bába-féle ház I. emelet”, az előfizetési fölhívásban.

*Palánk 284. = Oskola u. 19., ma műemlék jellegű épület (1. kép). A házat 1859-ben Bába Imre építtette; a könyvtár és könyvnyomda tulajdonos városi képviselő itt halt meg 52 évesen 1871. augusztus 4.-én. Az épület 1874 nyarán már Eisenstädter Lajos tulajdona⁴, de még 1878-ban is volt Bába-féle háznak emlegették. A Vízet Eisenstädter Lajos özvegyének tulajdonában élte túl⁵.

¹ PÉTER LÁSZLÓ: *A Szegedi Napló centenáriuma*. Somogyi-könyvtári Műhely 1978/1–4. 83–86. T. KNOTIK MÁRTA: *Mikszáth nyomában*. = Mikszáth szegediekéről – szegediek Mikszáthról. Szerk. APRÓ FERENC. Szeged, 1997. 91–96.

² Ezeknek dátumait használtuk az időpontok megjelölésénél, akárcsak a Szegedi Híradóról megjelent összeállításunkban: MFMÉ Irodalmi és művészettörténeti tanulmányok 2. Szeged, 1999. 67–86.

³ Az utcákkal kapcsolatban lásd. PÉTER LÁSZLÓ: *Szeged utca nevei*. Szeged, 1974.

⁴ *Csongrád megye építészeti emlékei*. Szerk. TÓTH FERENC. Szeged, 2000. 479. (továbbiakban Csm. ép.)

⁵ Szegedi Levéltár: Árvízi összeírások.

E helyről Bába Sándor 1891-ben írt⁶, Mikszáthra emlékezve: „Mikor megérkezett, fölvezettem a redakcióba és rendelkezésére bocsátottam a lakószobát ággyal és két szekrényvel”. A lap 1903. júl. 28.-i számában megjelent negyedszázados visszaemlékezésben azt írták, hogy: „Megalakulása idején az Iskola utcában lakott a redakció. A volt Bába-féle ház első emeletén írták és szuterénjében nyomtatták először e lapok öreg és kis betűit”.

2. 1879. május 1. – 1879. október 31.

„Szerkesztőségi irodánkat és kiadóhivatalunkat áttettük a Kereszt utca (az iskola-utcából a postához vezető utca) Kopasz-féle ház első emeletére, amiről a t. közönséget értesítjük”. A költözést csak az Ujdonságok rovatban tették közzé.

*Palánk 355. = Somogyi u. 10., helyén ma a Somogyi-könyvtár egy része áll. Az egyemeletes házat Kopasz János 1861-ben építtette Kereszt utcai telkén. A Vízkor Kopasz János örököseinek tulajdona⁷.

Ezt a helyet is számontartották a negyedszázados visszaemlékezésben (1903), amikor az utca neve már Somogyi utcára változott. „Második állomását a Somogyi utcában tartotta a redakció és a nyomda. Ők egyébként olyan együvé tartozó fogalmak, hogy egymás nélkül alig képzelhetők el.”

3. 1879. november 1. – 1881. február 5.

„Lapunk szerkesztősége folyó hó elsője óta a Nádor-utca Mészáros-féle ház első emeletén van s így ezután a lap szellemi részét illető küldeményeket ide kérjük czímezni.” A költözést csak az Ujdonságok rovatban közölték⁸.

*Palánk 295. = Nádor u. 14., Bajza (Bába) u. 11. A két utcára szóló Mészáros-ház helyén ma a Somogyi utcai játszótér északi fele terül el. Mészáros Pál pékmester „bába és nádor utcai” háza építését 1862-ben a Bába utcára szóló (*Palánk 292.) egyemeletes házzal kezdte meg. A ház tervét Hoffer Károly készítette. Mészáros az építkezés idején megvette a hátsó szomszéd Nádor utcai telkét és arra is hasonlót építtetett anélkül, hogy erről a tanácsnak jelentést tett volna. Mészáros és Hoffer védekezésükben állították, hogy ők az engedélyezett építkezésnek megfelelően csak folytatták a házat a Nádor utcára. Igazukat alátámasztandó hivatkoztak a tervrajzra, melyen a Bába utcára kaput sem terveztek mégis engedélyezték. Így kénytelenek voltak a Nádor utcán belülről lépcsőkkel ellátott kiskaput hagyni. Az épület a Vízet Mészáros Pál özvegyének tulajdonában élte túl⁹. Az árvíz-károsultak között Bába Sándort is felsorolták (föltehetően földszinti vagy szuterén helyiséget bérelt itt).

Erre a helyszínre is emlékeztek a negyedszázados évfordulón (1903). „Abban a korban a Nádor utcai csöndes oldalról, a hátsó kis kapun jártak be a szerkesztőségi emberek.” A helyre Békefi is visszaemlékezett: „A Napló íróasztalához először Mikszáth ültetett le.

⁶ NACSÁDY JÓZSEF: *Mikszáth szegedi évei*. Bp. 1956. 23. 46. jegyzet; BÁBA SÁNDOR: *Mikszáth Kálmán és kiadói*, A tót atyafiak kiadója. A Hét. 1891. január 25., újraközölve: *Mikszáth szegediekről – szegediek Mikszáthról*. Szerk. APRÓ FERENC. Szeged, 1997. 101.

⁷ Csm. ép. 491.

⁸ Szegedi Napló (továbbiakban SZN) 1879. nov. 4.

⁹ Szegedi Levéltár: Tanácsi iratok 1384, 2284/863. T. KNOTIK MÁRTA: *Mikszáth nyomában*. 93.

Látni akarta, mit tudok, és próbát íratott velem a Nádor utcai kis redakcióban.” Föltehetően ezt a helyiséget verselte meg Bánfalvi Lajos¹⁰, Levél a főszerkesztőhöz címmel: „S a szurtos, szűk redakcióra / Emlékszel-e, hol Mikszáth Kálmán / - Virgónia csutakját rágván - / Kis cikkeit robotba róttá?”

4. 1881. február 6. – 1890. május 4.

„Szerkesztői irodánk és kiadóhivatalunk mától kezdve az iskola utczában van Endrényi Lajos és társa volt nyomdai helyiségében.” A nyomdát az udvari nagyterembe tették át, közölték az Ujdonságok rovatban.

„Szerkesztői iroda: iskola-utca, Dáni-ház, 18. sz.”, ez a megjelölés csak 1882. január elsejétől jelent meg a fejlécen.

Oskola u. 18. (*Palánk 277.). A védett épület helyére 1967-ben üzletház épült. A házat „Nagys. Korda János Tábla Bíró Úr” építtette 1838-ban. Később Korda – Dáni-ház, majd Dáni-ház, itt hirdette újonnan berendezett könyvkötészetét Endrényi Lajos és Társa 1878. július 30.-án. Az épület a Vizet Korda Dáni Erzsébet tulajdonában élte túl¹¹.

Erről a helyről is megemlékeztek a negyedszázados évfordulón (1903): „Később megint az Iskola-utczában a régi Dáni-házban ütötte föl sátrát a lap.” Az épületről Vass Géza a jubileumi kötetben (1904), így ír¹²: „Mennyi kedves, édes emlék fűz engem ahhoz az Iskola utcai rozoga, hosszú sárga házhoz” (2. kép).

5. 1890. május 5. – 1891. május 27.

„A Szegedi Napló kiadóhivatala s szerkesztősége a mai napon a Dáni házból az átellenes Pfann-házba költözködött át. Lapunk barátait és külső munkatársait e körülményre azzal hívjuk föl, hogy ezentúl itt keressenek föl bennünket.” A közlés csak az Ujdonságok rovatban jelent meg.

Oskola u. 21. (*Palánk 285.), ma műemlék jellegű épület. A házat „Nagy Pál polgár és asztalos mester” 1836-ban építtette Gebhardt Lőrinc tervei szerint. 1848-ban Rónay János háza, melyet 1859-ben Pfann József kereskedő vásárolt meg. 1890. február 7-én bekövetkezett halálakor az épület tulajdona örököseire szállt¹³.

E helyről a negyedszázados visszaemlékezésben (1903) csupán annyit jegyeztek meg, hogy a Dáni-házból: „a nem messze levő Pfann-házba” költöztek (3. kép).

6. 1891. május 28. – 1891. október 30.

„Lapunk szerkesztőségi irodája újabban az iskola utcai Auer ház emeletén van”, ez a közlés is csak az Ujdonságok rovatban jelent meg.

Oskola u. 16. A ma is álló emeletes házat Auer műórás Vízben megrongálódott háza helyére 1883-ban építtette¹⁴.

¹⁰ A Szegedi Napló huszonöt éve 1878–1903. Szeged, 1904. 72–73.

¹¹ Csm. ép. 478.

¹² A Szegedi Napló huszonöt éve 1878–1903. Szeged, 1904. 102.

¹³ Csm. ép. 480.

¹⁴ Csm. ép. 477.

Ezt a helyet a visszaemlékezésekben meg sem említik, annyira átmeneti jellegű, ideiglenes megoldás lehetett.

7. 1891. október 31. – 1896. augusztus 5.

„Lapunk barátaival tudatjuk, hogy szerkesztőségünk régi helyéről elköltözött. *Új redakciónk ugyancsak a Pfann-házba, a Bába-féle nyomda fölött, az első emeleten van elhelyezve.*” Ezt az Ujdonságok rovatban közölték: Az új szerkesztőség címszó alatt.

„*Szerkesztőségi és kiadóhivatal: Iskola utca, Pfann-féle ház, 21. sz.*”; ez a megfogalmazás a fejlécen 1892. március 29.-től 1896. január 3.-ig szerepel, ettől kezdve a fejlécen helyét más adat foglalta el.

Oskola u. 21., lásd. szerkesztőségek 5.

8. 1896. augusztus 6. – 1897. október 19.

„*Az iskola-utczából ahol tizenkét esztendő telt el a Szegedi Napló, átérkeztünk a héten a híd-utczára. [...] A szerkesztőséggel sem történt semmi baj, eljutottunk az új helyre [...]. Az ódon utczából, a testté vált régi Szegedből pár száz lépésre költözvén, a palotásoros új városba jutottunk s a redakció asztalát, amint vonultak összes termeinkből össze-sebb termeinkbe, [...]. A szerkesztőség ugyanazon ház első emeletén van.*” Olvassuk a hurcolkodásról az Ujdonságok rovatban.

Híd u. 6. Az épület ma összevont városképi védelem alatt áll. A három utcára szülő házat Schlauch Károly vaskereskedő 1883-ban építtette Halmai Andor tervei szerint¹⁵.

E helyet a negyedszázados visszaemlékezésben (1903) röviden így említik: a Napló „a híd-utczai Schlauch-házba tette át a székhelyét”; a jubileumi kötetben (1904) pedig¹⁶ „szerkesztősége az emeleten volt elhelyezve”.

9. 1897. október 20. – 1922. május 2.

„*A Szegedi Napló szerkesztői helyisége a híd-utczai Schlauch házból átköltözött a mai napon a lapkiadó Dugonics-téri házába. A szerkesztőség ideiglenesen a Tisza Lajos-körúti oldal földszintjén van*” - közölték az Ujdonságok rovatban.

Dugonics tér 12. A Krausz-ház mai formájában 1884-ben épült. 1891-ben a Szegedi Kereskedelmi és Iparbank tulajdona, 1896-ban Engel Lajos a Szegedi Napló számára vásárolta meg¹⁷.

Erről a helyről a negyedszázados évfordulón (1903) megjegyezték, hogy: „már csak egy költözés volt, amely végül besegített bennünket mostani stációnkba: a lap saját házába.” A jubileumi kötetben (1904) így emlékeztek rá¹⁸: „Egyik szegedi pénzintézetnél egy szép nagy ház a Dugonics-téren, el volt zálogosítva s a ház eladásra került. Ebben a házban kellő átalakítással már mindent el lehetett helyezni, sőt oly alkalmasan, mintha az Isten is erre a célra teremtette volna a házat” (4. kép).

¹⁵ Csm. ép. 404.

¹⁶ *A Szegedi Napló huszonöt éve 1878–1903.* Szeged, 1904. Függelék 21.

¹⁷ Szegedi Levéltár: Tervtár 4286/895, 10932/897, 4839/898. Csm. ép. 388.

¹⁸ *A Szegedi Napló huszonöt éve 1878–1903.* Szeged, 1904. Függelék 21.

1910. augusztus 10. –

„Szerkesztőség és kiadóhivatal: *Dugonics tér 12. Telefon: 94.*” Áll a fejlécen.

1917. október 24. –

„szerk. tel: 340.” olvasható a fejlécen. A változást az előzőnap Ujdonságok rovatban¹⁹ jelezték: „A Szegedi Napló szerkesztőségének keddtől kezdve 340 a telefonszáma. Kérünk mindenkit, akinek a szerkesztőséggel van a lap szellemi részét illető közölni valója, hogy ezentúl ezt a számot hívja fel délután 4 órától kezdve.”

10. 1922. május 3. – 1922. szept. 24.

„Szerkeszt. és kiadóhiv. *Tisza Lajos-körút 71. Telefon: szerk. 340.*” Áll a fejlécen, július 4.-től változás, „*telefon: szerk. és kiadóhiv:102.*”

Tisza Lajos körút 71. = Tisza Lajos körút 73. A ma is álló egyemeletes lakóházat 1882-ben Lusztig Ferenc építtette Petsch Ede műépítész tervei alapján a Jiraszek és Krausz céggel. Majd 1908-ban az épületen átalakításokat Endrényi Imre végeztetett²⁰. A szerkesztőség helyisége a tervrajzon az udvar felől kapott helyet. Vö. nyomdák 10.

1922. szeptember 24-én Bucsu címmel köszönt el dr. Szilassy Cäsar a lap olvasóitól: „A Napló egyenlőre betöltötte hivatását és elpihen.”

Kiadóhivatalok

A fejléc mindössze öt helyszínt tartalmaz:

Iskola u. 284. volt Bába-ház (1878. júl. 28. – 1881. dec. 31.)

Iskola u. 18. Dáni-ház (1882. jan. 1. – 1892. márc. 27.)

Iskola u. 21. Pfann-ház (1892. márc. 29. – 1896. jan. 3.)

Dugonics tér 12. Napló-ház (1910. aug. 10. – 1922. ápr. 30.)

Tisza Lajos körút 71. (1922. máj. 3. – 1922. szept. 24.)

1. 1878. július 28. – 1879. április 30.

„Szerkesztőségi és kiadóiroda: *iskola-utca 284-ik szám, I. emelet.*” Áll a fejlécen.

„Szerkesztőségi és kiadóhivatal: *iskola-utca volt Bába-féle ház I. emelet*” olvasható az előfizetési fölhívásban.

* Palánk 284. = Oskola u. 19., lásd szerkesztőségek 1.

2. 1879. május 1. – 1879. november 3.

„Szerkesztőségi irodánkat és kiadóhivatalunkat áttettük a *Kereszt-utca (az iskola-utczából a postához vezető utca) Kopasz-féle ház első emeletére* amiről a t. közönséget ezennel értesítjük.” A költözést csak az Ujdonságok rovatban tették közzé.

*Palánk 355. = Somogyi u. 10., lásd. szerkesztőségek 2.

3. 1879. november 4. – 1881. február 5.

Valószínűnek tűnik, de adatunk nincs arra, hogy a kiadóhivatal a szerkesztőséggel együtt elköltözött volna a Nádor utcába.

¹⁹ SZN 1917. okt. 23.

²⁰ Szegedi Levéltár: Tervtár 11391/908.

4. 1881. február 6. – 1890. május 4.

„Szerkesztői irodánk és kiadóhivatalunk mától kezdve az iskola utczában van Endrényi Lajos és társa volt nyomdai helyiségében.” A nyomdát az udvari nagyterembe tették át, közölték az Újdonságok rovatban.

„Kiadóhivatal: iskola-utca, Dáni-ház, 18. sz.” megjelölés a fejléccen csak 1882. január elsejétől szerepel.

Oskola u. 18., lásd. szerkesztőségek 4.

5. 1890. május 5. – 1890. június 23.

„A Szegedi napló kiadóhivatala s szerkesztősége a mai napon a Dáni-házból az átel- lenes Pfann-házba költözködött át. Lapunk barátait és külső munkatársait e körülményre azzal hívjuk föl, hogy ezentúl itt keressenek föl bennünket.” A költözés csak az Újdonságok rovatban jelent meg.

Iskola u. 21., lásd szerkesztőségek 5.

6. 1890. június 24. – 1892. március 28.

„Előfizetések a Szegedi Napló kiadóhivatalához (Szeged, iskola-utca 7.) küldendők.” Ez a közlés az év harmadik negyedévére szóló előfizetési fölhívásban jelent meg.

Oskola u. 7., ma műemlék jellegű épület. A házat Bozsics János német szűcs mester 1861-ben építtette Arleth Ferenc tervei alapján. A Vízkor Bozsics Jánosné tulajdona²¹.

7. 1892. március 29. – 1896. január 3.

„Szerkesztőségi és kiadóhivatal: Iskola-utca, Pfann-féle ház, 21. sz.” Áll a fejléccen, majd az 1893 második negyedére szóló előfizetési fölhívásban²² is megjelenik. A szöveg a fejléccen 1896. jan. 3-ig szerepelt, ettől kezdve helyét más adat foglalta el.

Oskola u. 21., lásd szerkesztőségek 5.

8. 1896. augusztus 6. – 1897. október 19.

„Az iskola-utczából [...] átérkeztünk a héten a híd-utczára. [...] A kiadóhivatal és a Bába-féle kereskedés a Schlauch ház sarkán foglalt helyet az összes gépekkel, a híd-utczától az aradi-utczáig terjedő fronton, azon a részen, ahol eddig a Schlauch-féle vaskereskedés s több kisebb üzlet volt.” Olvassuk az Újdonságok rovatban hurcolkodás cím alatt.

„Szeged híd utca 6.” olvasható az előfizetési fölhívásban²³.

Híd u. 6., lásd. szerkesztőségek 8.

9. 1897. október 20. – 1922. május 2.

„A Szegedi Napló kiadóhivatala [...] 1897. évi október hó 20. óta a Dugonics-téren a Szegedi Napló palotájába van áthelyezve.” – közölték az Újdonságok rovatban: A szerkesztőség új helyisége cím alatt.

²¹ Csm. ép. 473.

²² SZN 1893. márc. 28.

²³ SZN 1896. szept. 24.

„(Szege, Dugonics tér 12.)” áll az előfizetési fölhívásban²⁴, majd hozzáteszik, hogy *saját ház*²⁵.

Dugonics tér 12., lásd. szerkesztőségek 9.

A negyedszázados évfordulón (1903) megjegyezték, hogy: „már csak egy költözés volt, amely végül besegített bennünket mostani stácziónkba: a lap saját házába.” A jubileumi kötetben (1904) így emlékeztek rá²⁶: „a kapubejárat mellett érünk az irodába és a Szegedi Napló kiadóhivatalába. Ez is egy 10 méter magas, nagy utczára nyíló helyiség köröskörül nagy karzattal és állványokkal [...]. Az üvegfal mögött van a pénztár” (5. kép).

1910. augusztus 10. –

„Szerkesztőség és kiadóhivatal: Dugonics tér 12. Telefon: 94.” Áll a fejlécen.

1917. október 24. –

„kiadóh. tel: 94.” olvasható a fejlécen. A változást az előző napi Ujdonságok rovatban közölték: „A régi szám a 94-es, a kiadóhivatalé marad, amely a lap adminisztrációs ügyeit intézi.”

10. 1922. május 3. – 1922. szeptember 24.

„Szerkeszt. és kiadóhiv. Tisza Lajos-körút 71. Telefon: kiadóh. 102.” Áll a fejlécen.

Tisza Lajos körút 71., lásd. szerkesztőségek 10.

1922. szeptember 24-én a lap megszűnt.

Nyomdák

A lapalji szöveg hat féle megfogalmazást tartalmaz:

„Nyomatott Endrényi Lajos és társa könyvnyomdájában” (1878. júl. 28. – 1885. aug. 1.)

„Nyomatott Bába Sándor könyvnyomdájában” (1885. aug. 2. – 1896. nov. 20.)

„Nyomatott Engel Lajos könyvnyomdájában” (1896. nov. 21. – 1919. márc. 22.)

„Nyomatott Engel Lajos nyomda- és lapvállalatnál” (1919. ápr. 15. – 1920. ápr. 18.)

„Nyomatott a Városi Nyomdában” (1920. ápr. 20. – 1920. máj. 13.)

„Nyomatott a Szeged Városi Nyomda R.-T.-nél (volt Várnay L.)” (1920. máj. 15. – 1920. máj. 30.).

Majd az impresszumban négy félével találkozunk:

„Nyomatott Burkus András könyvnyomdájában Szegeden, Madách-utca I. szám alatt” (1920. máj. 31. – 1920. jún. 13.)

„Nyomatott: Burkus András nyomdájában” (1920. jún. 15. – 1920. dec. 19.)

„Nyomatott: Bittera Béla nyomdavállalatánál Szeged, Petőfi Sándor-sugárut 6. sz. Telefonszám 42.” (1920. dec. 20. – 1922. aug. 26.)

„Nyomatott: Endrényi Imre nyomdavállalatánál, Szeged, Tisza Lajos-körut 71. szám” (1922. aug. 29. – 1922. szept. 24.).

²⁴ SZN 1897. dec. 25.

²⁵ SZN 1898. dec. 18.

²⁶ A Szegedi Napló huszonöt éve 1878–1903. Szeged, 1904. Függelék 18.

1. 1878. július 28. – 1879. április 30.

Az Endrényi Lajos és társa nyomda helyét a lap 1903. júl. 28.-i számában megjelent negyedszázados visszaemlékezésből (1903) ismerjük²⁷: „A volt Bába-féle ház [...] szuterénjében nyomtatták először e lapok öreg és kis betűit.”

*Palánk 284. = Oskola u. 19., lásd. szerkesztőségek 1.

2. 1879. május 1. – 1879. október 31.

Az Endrényi nyomda következő helyét is csak a negyedszázados évfordulóra írott visszaemlékezésből (1903) ismerjük: „Második állomását a Somogyi utczában tartotta [...] a nyomda.” Vö. szerkesztőségek 2.

*Palánk 355 = Somogyi u. 10., lásd. szerkesztőségek 2.

3. 1879. november 1. – 1891. október 30.

Az Endrényi nyomda föltehetően a Somogyi utcából került a Dáni-házba, annak utcai helyiségébe, – akkor amikor a szerkesztőség és a kiadóhivatal a Nádor utcába költözött – hiszen Endrényi Lajos és társa könyvkötészete akkor már itt volt a Dáni-házban. Kézenfekvő, hogy Endrényi vállalkozása részeit egy helyre igyekezett költöztetni²⁸.

Az Endrényi nyomda épületen belüli átköltözését az Ujdonságok rovatból tudni; amikor 1881. febr. 6-án a szerkesztőséget és a kiadóhivatalt is az Iskola utcába, a nyomda eddigi utcai helyiségébe költöztették: míg, a „nyomdát innen ugyancsak a Dáni-féle ház nagy udvari termébe tették át lapunk kiadói, kik ez alkalommal ujonnan és a legnagyobb igényeknek megfelelőleg rendezték be üzletüket.”

1885. augusztus 2-án a cégből kilépett Endrényi Lajos. „A nyomdát a cégnek társtagja, Bába Sándor úr vette át.”

Oskola u. 18., lásd. szerkesztőségek 4.

4. 1891. október 31. – 1896. augusztus 5.

Bába Sándor nyomdájának következő helyét szintén az Ujdonságok rovatból tudjuk; eszerint az új redakció „a Pfann-házban, a *Bába-féle nyomda fölött* az első emeleten van.” Így a nyomda a földszinten lehetett; hogy pontosan mikortól, arra nem találtunk adatot. Bába Sándor az 1896-i kalauzban²⁹ is az Oskola utca 21. szám alatt szerepel.

Oskola u. 21., lásd. szerkesztőségek 5.

5. 1896. augusztus 6. – 1897. október 19.

A Bába nyomda újabb helye: Híd utca 6. szám. „Az *iskola-utcából*, ahol tizenkét esztendő telt el a Szegedi Napló, *átérkeztünk a héten a híd-utczára*. Folyt már a hurcolkodás egy hete, a nyomda vasszörnyetegeit, gáz motorokat darabokban hordták ide

²⁷ SZN 1903. júl. 28., lásd. még T. KNOTIK MÁRTA: *Mikszáth nyomában*. 93. és Csm. ép. 479.

²⁸ 1880-ban már: „Endrényi Lajos és társa (előbb Bába Imre) nyomdája. Iskola-utca, Dáni-Korda-ház”; a bejegyzett cégek között pedig „Endrényi Lajos és társa (Endrényi L. és Bába Sándorné szül. Balajthy Ilka) könyvnyomda és könyvkötészet.” Lásd. FARKAS ANTAL: *Szegedi kalauz* 1880. 34., 40., 1883. 47.

²⁹ WEIMMANN ANTAL: *Útmutató Szeged*, 1896. 132.

s lehetőleg sikerült úgy csinálni a dolgot, hogy az olvasóközönség ne érezze meg a lapon azt a szokásos kalamitást, ami a lapnyomdák hurczolkodásával rendszerint vele szokott járni. [...] Az ódon utczából, a testté vált régi Szegedből pár száz lépésre költözvén, a palotasoros új városba jutottunk.” Ez a beszámoló az Ujdonságok rovatban jelent meg. Vö. kiadói hivatalok 8.

A helyről röviden tesznek említést a negyedszázados visszaemlékezésben (1903): a Szegedi Napló „a híd-utczai Schlauch-házba tette át a székhelyét.” Bővebben a jubileumi kötetben (1904)³⁰ írtak róla: „A nyomdának nagybővítése és újabb beszerzései már nem értek az akkori iskola-utczai nagy helyiségekben, miért is az üzlet akkori tulajdonosa, Bába Sándor, kibérelte a Schlauch-féle ház földszinti és souterrain helyiségeit, amelyeknek 18 ajtaja a Híd-utca, Deák Ferenc-utca és Aradi-utczákra nyílt.”

„Ezen szép nagy és világos helyiségekben már sokkal czélszerűbben lehetett a drága gépeket, a sok betűanyagot elhelyezni és itt már volt hely arra is, hogy a vállalatot annak egyik fontos ágával a litográfiával bővítse ki a tulajdonos.”

Híd u. 6., lásd. szerkesztőségek 8.

1896. november 21.

Az Ujdonságok rovatban: Változás a Szegedi Naplónál címmel közölték, hogy a lap Engel Lajos birtokába jutott, aki átvette Bába Sándor nyomdáját, egész telepét annak összes követelésével és terhével együtt.

A nyomda Schlauch házbeli működéséről a jubileumi kötet (1904)³¹ tudósít:

„A ház tulajdonosa, ahol a nyomda állott, a ház többi lakóitól nagy szemrehányásokat kapott, hogy a nyomda zakatolását miért tűri meg házában.

Több lakó, aki a Szegedi Naplónak éjjeli nyomtatása okozta zaj miatt az álmatlan éjszakákat nem tudta elviselni, felmondotta a bérletet. Ez a körülmény készítette a házigazdát – aki maga sem tudott a zajtól aludni – arra, hogy daczára a régi tulajdonossal kötött 10 éves szerződésnek, a tulajdonosváltás alkalmával jogával éljen és az új tulajdonost nem ismerte el bérlőnek, annak törvényes kilakósítása iránt tett intézkedést. Csak nagy kérésre és a bérösszeg felemelésével adott hat havi határidőt az elköltözésre, így lakóit némileg megnyugtatta.

Már most elképzelhető, milyen nagy baj egy ily nagy apparátussal költözködni, mikor alig pár hónapja, hogy több ezer forintnyi költséggel idehurczolkodtak. De a költség még nem volt oly nagy baj, mint az a kérdés, hogy: *Hová költözködjünk?*”

6. 1897. október 20. – 1920. április 19.

Az Engel nyomda új helye: Dugonics tér 12. szám. „Engel Lajos könyvnyomdája, litográfiai műintézete, díszkönyvkötészete 1897. évi október hó 20. óta a Dugonics-téren a Szegedi Napló palotájába van áthelyezve” közölték az Ujdonságok rovatban: A szerkesztőség új helyisége cím alatt. Az 1898. évi címtárban: Dugonics tér szerepel³².

Dugonics tér 12., lásd. szerkesztőségek 9.

³⁰ A Szegedi Napló huszonöt éve 1878–1903. Szeged, 1904. Függelék 21.

³¹ A Szegedi Napló huszonöt éve 1878–1903. Szeged, 1904. Függelék 22.

³² Útmutató Szeged, 1898. 221.

Az Engel nyomda új helyéről részletesen olvashatunk a jubileumi kötetben (1904), ebből idézünk³³: „Ezt a házat kényszerűségből is meg kellett tehát venni és itt az átalakításokat eszközölni, amelyekkel együtt a másként is jól jövedelmező bérház 240 ezer koronába került. [...] a nagy műintézet közel száz főre menő munkással és alkalmazottal szépen el van helyezve és a belváros kellő közepén, úgyszólván a legszebb helyen van.”

A kötet külön fejezetet szentel a könyvnyomdának: „Tágas, tiszta souterain-helyiségbe lépünk be a palota Dugonics-téri oldalán. Az innét kiinduló termeket számos ablak világítja meg. A termék szellősek, padlózatuk beton-czementtel vannak kirakva, úgy, hogy vetekednek egészségügyi szempontból is bármely emeleti lakással.” A nyomda a kiadóhivatalból is megközelíthető, a helyiség jobb felén vaslépcső vezet, föl az irodába, az emeleti, valamint a padlás-raktárakba és le a nyomdába (5. kép).

Az épület szuterénjében elhelyezkedő nyomda beosztásának rekonstruálását az 1895. évi, földszinti alaprajz³⁴ fölhasználásával kíséreltük meg (6.kép). A nyomdáról a jubileumi kötet grafikákkal és fényképekkel is gazdagon illusztrált függelékéből az alábbi kép rajzolódik ki:

Az első terem 52 méter hosszú, melyben a betűszedők osztálya van.

A két szedőosztály (7-8. kép) boltíves termein áthaladva, a gépterembe érünk (9. kép). A gépek között különösen érdekes az újságnyomó dupla-gyorsajtó. Ezen a villámgyorsaságú gépen állítják elő a Szegedi Naplót. Ez a gép többnyire a hajnali órákban jár. Mikor a lapot lezárta a szerkesztőség éjjeli inspekciósa és a lapszedők, akik a nyomdának az udvar felőli részén egy elkülönített osztályban vannak, ahol még a lapzárta előtt érkezett híreket lázas gyorsasággal kiszedik, az éjjel működő gépmester készen várja a gép mellett a lap kiszedett hasábjait és oldalait. A lap nyomása rendszeren reggeli 2-3 óra között történik.

Innen viszik át az újságot a terem mellett húzódó folyosóra, ahol asztalokon hajtogatják össze.

A gépteremből a boltíven át érünk a litografiába(10. kép). Itt a rajzolóművész, egy tükörsimára csiszolt kőlapon egy ceruza alakú, fanyelű tokot tart kezében, melynek hegyére gombostűhegyhez hasonló apró gyémánt van erősítve. Ezzel a gyémánttal karcolja a tükörsima kőre a rajzokat, alakokat és térképeket.

A litografiai gyorsajtó mellett elhaladva, érünk a szárító terembe ahová a kész nyomtatványokat száradni rakják a keskeny beosztású állványokra.

A szárító termet elhagyva, érünk ki egy tágas, felső világítású nagy terembe, a könyvkötészetbe (11. kép).

A tágas udvaron áthaladva, a papiros raktárakba jutunk.

A helyiségek házi telefontal vannak egymással összekötve.

A cég 1905-ben különálló épülettel bővült, a betűszedő műhely számára udvari toldalék melléképületet emeltek³⁵.

1919. április 15-től a nyomda helye föltehetően nem, csak elnevezése változott: „Nyomatott Engel Lajos nyomda- és lapvállalatnál”.

³³ A Szegedi Napló huszonöt éve 1878–1903. Szeged, 1904. Függelék 23.

³⁴ Szegedi Levéltár: Tervtár 4286/895.

³⁵ Szegedi Levéltár: Tervtár 686/905.

7. 1920. április 20. – 1920. május 30.

„Nyomatott a Városi Nyomdában”, áll a lap alján.

Május 15.-től május 30.-ig föltehetően csak a elnevezésben történt változás: „Nyomatott a Szeged Városi Nyomda R.-T.-nél (volt Várnay L.)”. Az 1921-i címtárban a Városi nyomda és könyvkiadó r.-t. a Kárász utca 9. szám alatt szerepel, ahol már 1896-ban Várnay L. nyomdája létezett³⁶.

Kárász u. 9. A ma is álló, egyemeletes házat Keménczi Adalbert vaskereskedő építtette 1869-ben, a Vízkor ő a károsult háztulajdonos. 1890-ben Várnay Lipót és neje Gelberger Janka tulajdona, ahol Várnay könyvkereskedését és könyvnyomdáját hirdette³⁷.

8. 1920. május 31. – 1920. december 19.

„Nyomatott: Burkus András könyvnyomdájában Szegeden, Madách-utca 1. szám alatt”, olvassuk az impresszumban.

1920. június 15. – 1920. december 19.; „nyomatott: Burkus András nyomdájában Szeged”. Az 1921-i címtár Burkus András nyomdáját a Madách u. 1. szám alatt tartja nyilván³⁸.

Madách (Völgy) u. 1. Vidra u. sarok. A kéteemeletes sarokházat dr. Kókay István 1909-ben építtette³⁹.

9. 1920. december 20. – 1922. augusztus 26.

A lap „nyomatott: Bittera Béla nyomdavállalatánál Szeged, Petőfi Sándor-sugárút 6. sz. Telefon 42”, áll az impresszumban. Az 1921. évi címtár Bittera Béla nyomdáját a Petőfi Sándor-sugárút 6. szám alatt tartotta nyilván.

Petőfi Sándor (Szabadkai) sugárút 6. Földvári utca sarok. Az 1888-ban épült magasföldszintes lakóházat 1911-ben Lukács Lukács alakíttatta át⁴⁰.

10. 1922. augusztus 29. – 1922. szeptember 24.

A lap „nyomatott: Endrényi Imre nyomdavállalatánál, Szeged, Tisza Lajos-körút 71. szám. Telefonszám: 102”; olvassuk az impresszumban.

Tisza Lajos körút 71. = Tisza Lajos körút 73., vö. szerkesztőségek 10. A telek Gyöngy (Dáni) utcára átnyúló végére, a 6. szám alá Endrényi Imre 1908-ban építtetett „utcai emeletes nyomda és laképületet”. A ma is álló épület (12. kép) terveit Magyar Ede építési irodája készítette⁴¹. Az 1907. március 30-án Magyar Ede aláírta tervekre több kikötéssel június 18-án adtak építési engedélyt, majd egy év múltán 1908. júliusában a lakhatási engedélyt.

³⁶ Szegedi évkönyv teljes szegedi címtár és telefonkönyv 1921. 85., WEIMMANN ANTAL: Útmutató Szeged, 1896. 132.

³⁷ Szegedi Levéltár: Tanácsi jegyzőkönyv mutató 1163/869., Szépítő Bizottmány 10/869. Lásd. Csm. ép. 425.

³⁸ Szegedi évkönyv teljes szegedi címtár és telefonkönyv. 1921. 85.

³⁹ Szegedi Levéltár: Tervtár XV. 2. c. 137. doboz.

⁴⁰ Szegedi Levéltár: Tervtár 2202/913. Az épületet 1960 körül bonthatták le.

⁴¹ Szegedi Levéltár: Tervtár 11391/908. A lila pecsét szövege: „Magyar Ede építési irodája Szeged Feketesas utca 15. Telefon 381.”

Az alaprajzok szerint az épület alagsorában: a körút felől papírraktár, formaöntöde; az utca felől gépterem helyezkedett el (13. kép).

A magasföldszinten: a körút felőli épület udvari részében volt a szerkesztőség; az utcai épületben a szedők és apróbb gépek nagyterme, az expedíció, a papírvágó, az udvar felől pedig a könyvkötők terme kapott helyet (14. kép).

Az emelet utca frontján négy lakás foglalt helyet az „elsőbetűszedő, I. gépmester, II. gépmester, betűszedő” részére.

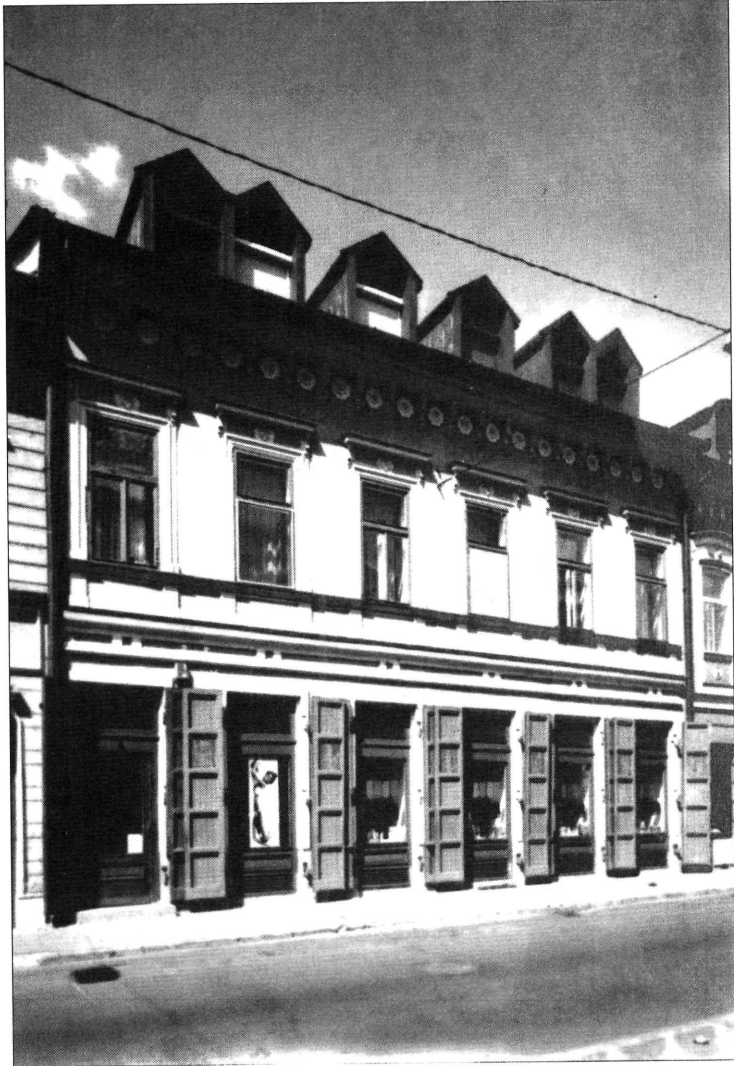
1922. szeptember 24.-én a lap megszűnt.

The Editorial Offices, Publishing Houses and Printing Works of the Szegedi Napló (1878–1922)

Márta T. Knotik

Journalism in Szeged has enjoyed a worthy past. The first issue of the Szegedi Napló, being the second newspaper to be published over an extensive period, was published on July 28, 1878. As indicated in the heading, the location of the editorial office, publishing house and printing works of the newspaper were all changed on several occasions, therefore, information had to be supplemented by news columns of public interest. In addition, related material from the Somogyi Library, the Csongrád County Archives and the collection in the Ferenc Móra Museum were also used.

The author ascertains the dates of publication by the use of information concerning the dates of changing premises. Together with a short description of the buildings, it marks with a star the street numbers in an area of the city which was extant until 1879, to identify the current street numbers. The editorial office of the newspaper changed its location ten times, while the newspaper heading itself indicates just five moves. The location of the publishing house also underwent the same number of changes. With regard to the printing works, there were seven printing companies, which at various times occupied ten locations.

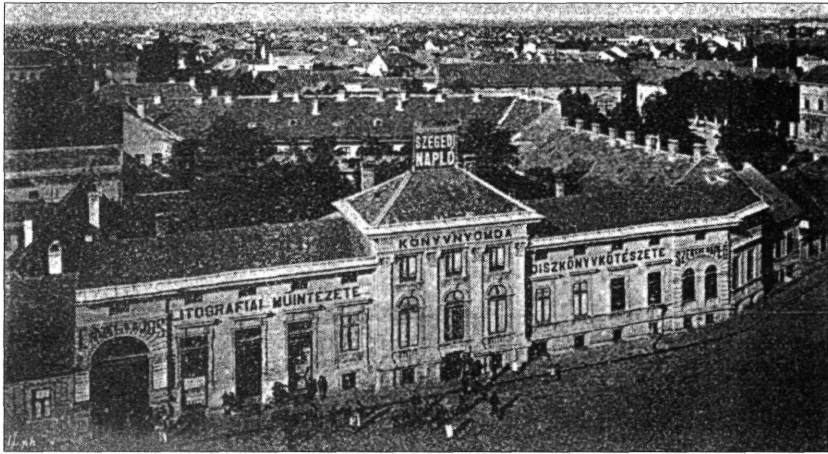
1. Bába-ház, Oskola u. 19. (2000-ben)

2. Dáni-ház, Oskola u. 18. (1997 előtt)

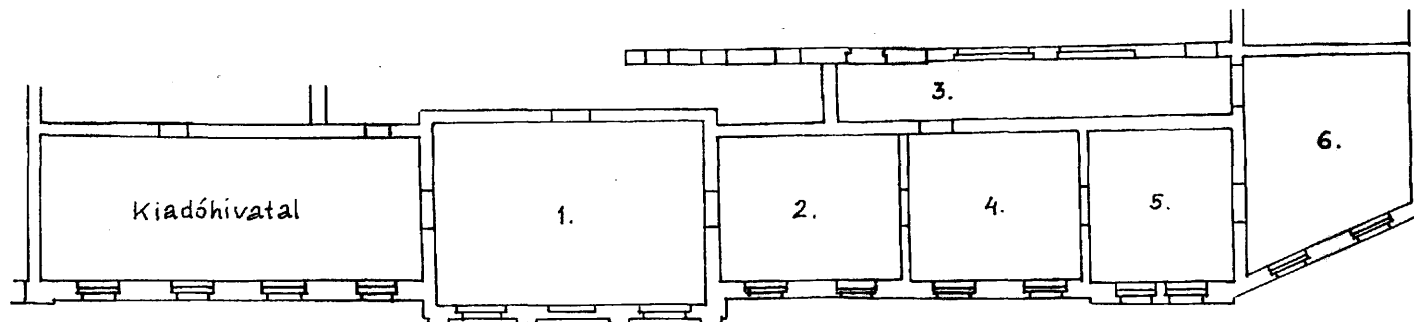
3. Pfann-ház, Oskola u. 21. (2000-ben)

4. Napló-ház, Dugonics tér 12. (1903-ban)

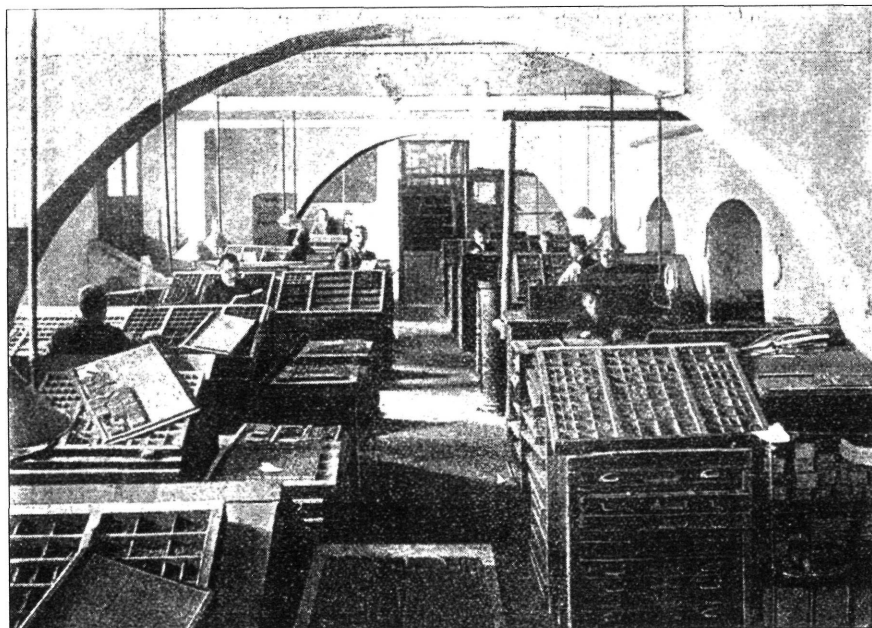
5. A Szegedi Napló kiadóhivatala

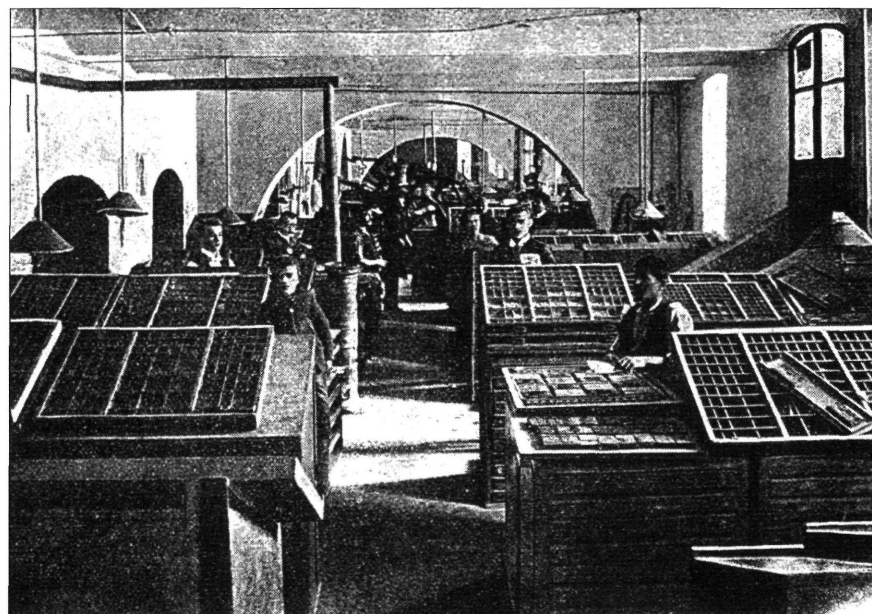
Alagsor:

1. Szedő-terem
2. Gép-terem
3. Hajtogató
4. Litográfia
5. Szárító
6. Könyvkötészet

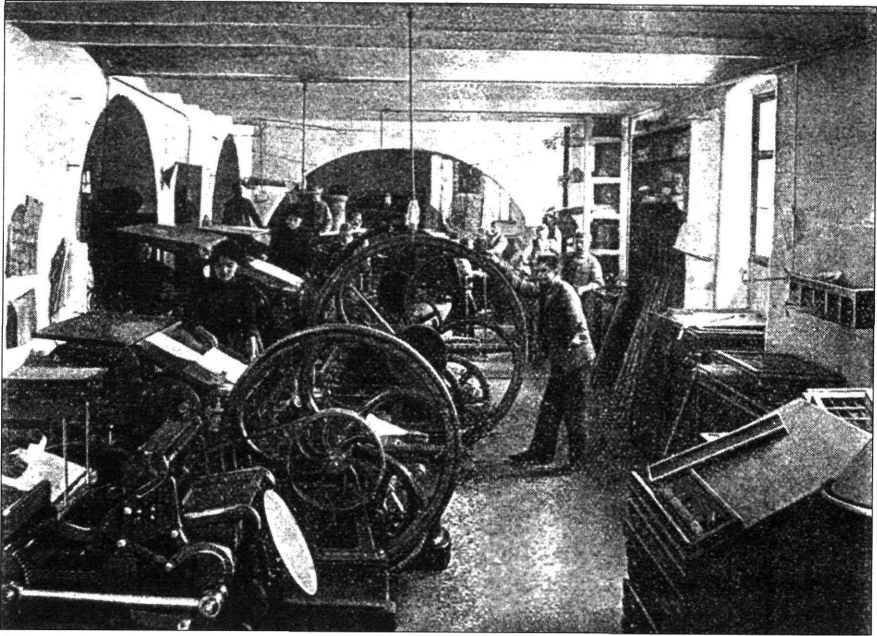

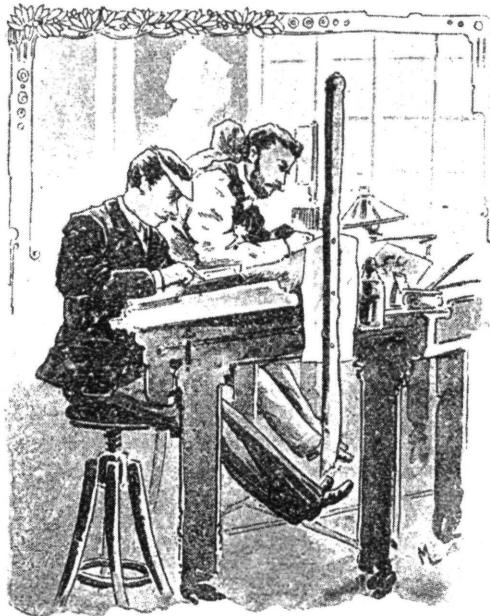
7. A szedő-terem balfelőli része

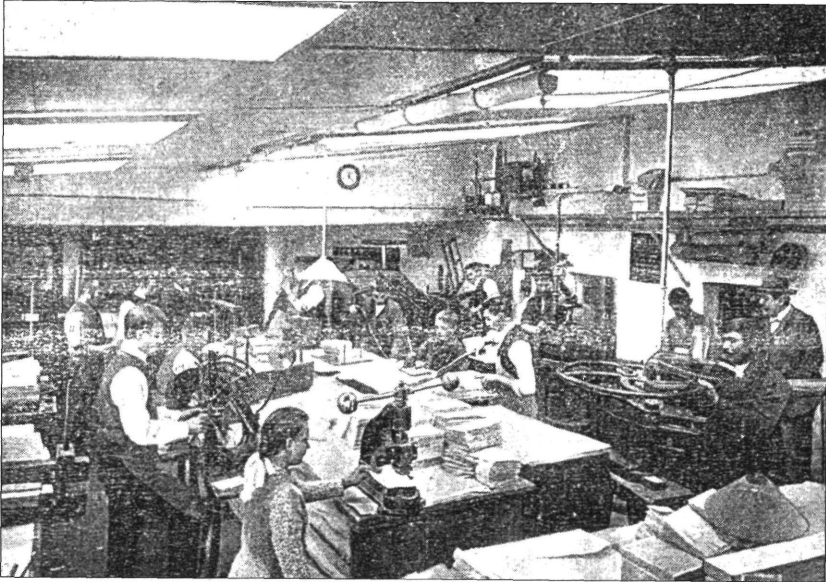
8. A szedő-terem jobbfelőli része

9. A gépterem

10. Kőrajzolók a litográfiában

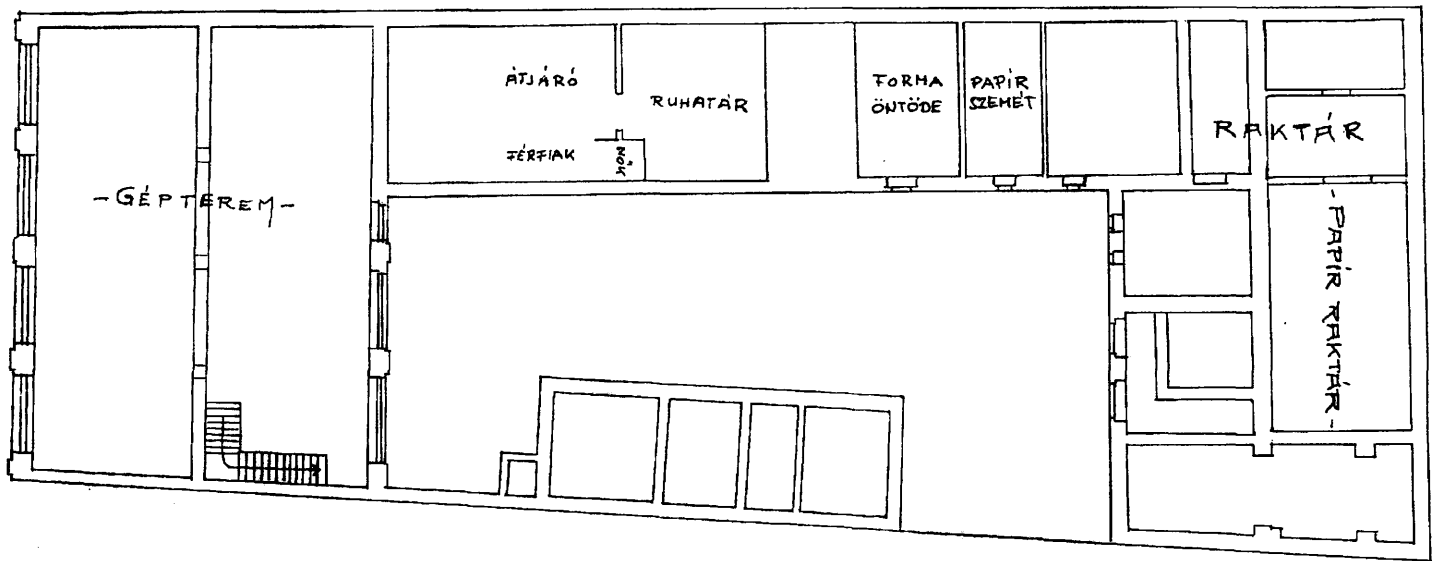

11. A könyvkötészet

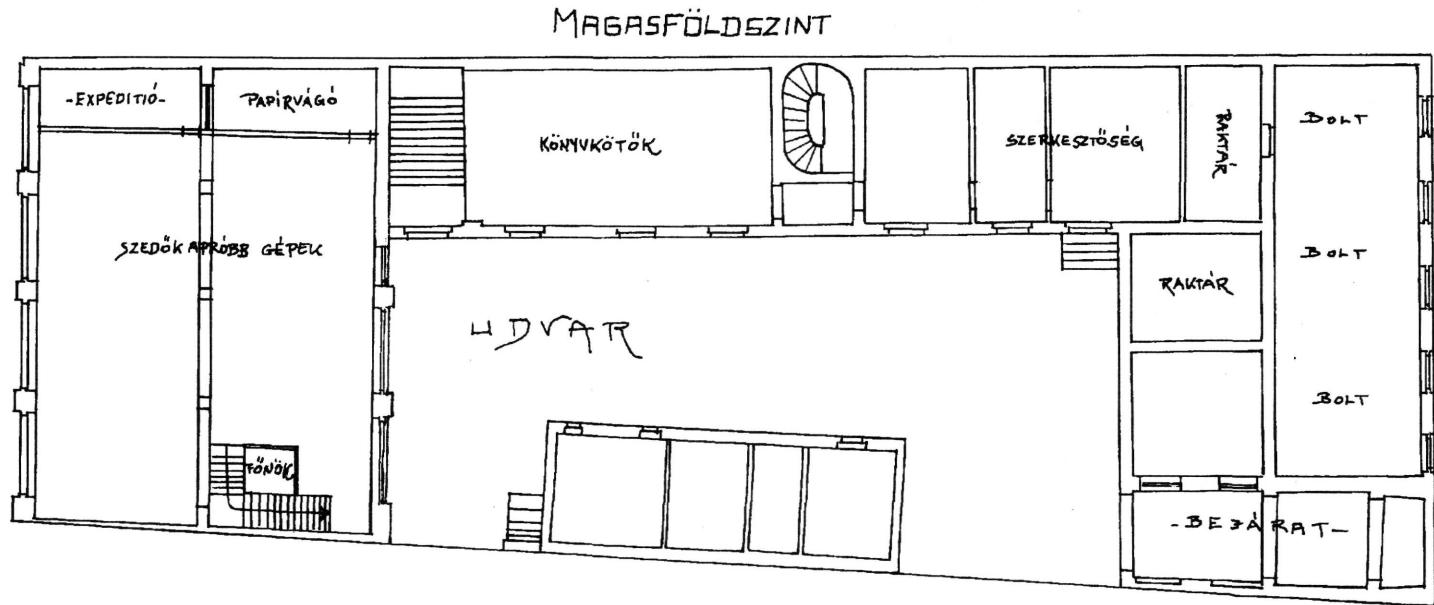

12. Az Endrényi nyomda, Dáni u. 6. (2000-ben)

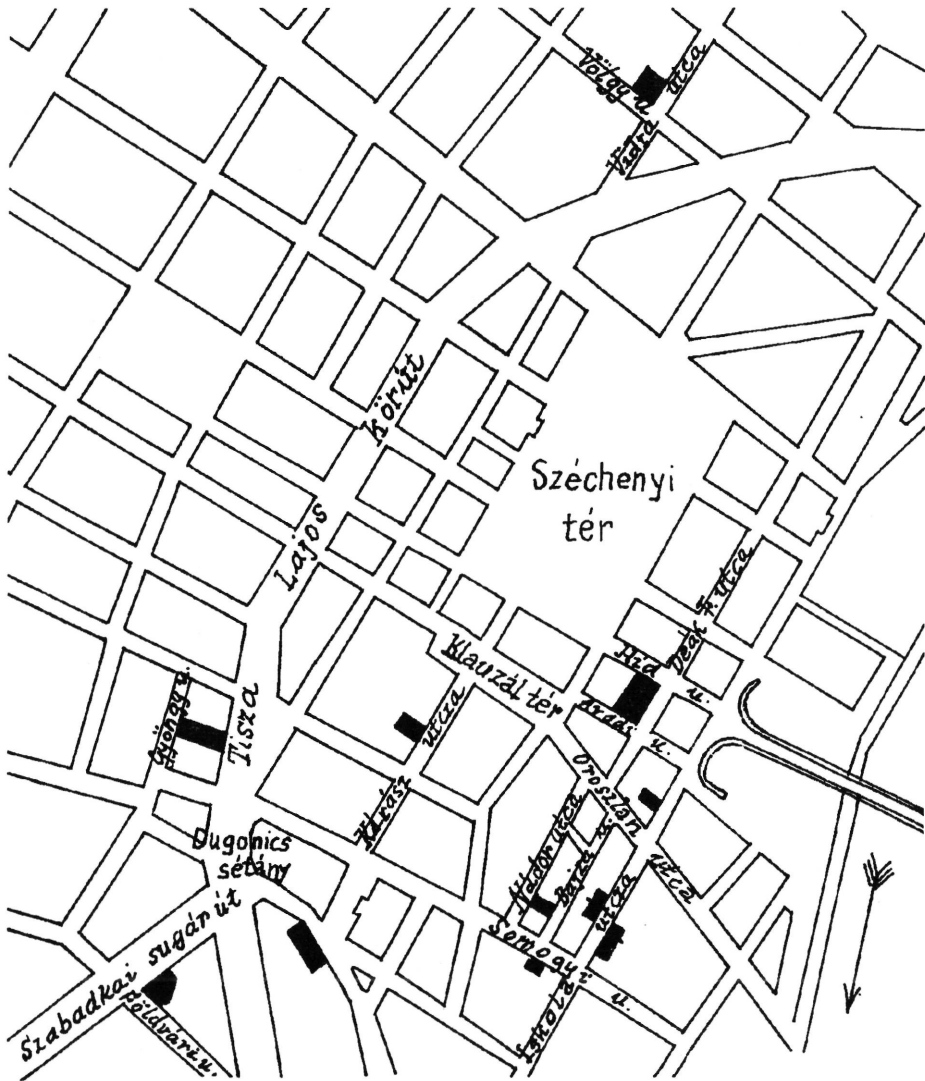
- ALAGSOR -

13. Az Endrényi nyomda alagsori alaprajza

14. Az Endrényi nyomda magasföldszinti alaprajza

15. A Szegedi Napló helyiségei